

İNSANLIK ÜZERİNE

Ersin Töreci

İNSANLIK ÜZERİNE **Ersin Töreci**

Genel Yayın Numarası: 415
ISBN: 978-625-94145-8-4
1. Basım, Ocak 2024

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2024
Efil©2024

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.
Sertifika No: 45550

Genel Yayın Yönetmeni: Serenay Dıraz
Grafik Tasarım: Ferhat Önder

Baskı ve Cilt:
Emsal Matbaa Tanıtım Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti. Bahçekapı Mah. 2477. Cad.
No: 6 Etimesgut/Ankara
Telefon: +90 312 278 82 00
Faks: +90 312 278 82 30
Sertifika No.: 46753

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Bağcılar Mahallesi Şemsettin Günaltay Caddesi 283. Sokak Ata Apartmanı
No: 9/7 06670 Çankaya/Ankara Türkiye
Tel : (+90) 312 442 52 10
GSM : (+90) 541 232 00 46
<http://www.kitapsaati.com.tr> • [instagram.com/efilyayinevi](https://www.instagram.com/efilyayinevi) • [twitter.com/efilyayinevi](https://www.twitter.com/efilyayinevi)

Sevgili Torunlarım Erel, Arya ve Nil'e

Atatürk'ün İzinde

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yılını tamamladığımız bugünlerde çağdaş insanlık değerlerini devrimleriyle bize kazandıran büyük önder eşsiz insan Atatürk'ümüzü her zamankinden daha çok saygı, sevgi ve özlemle anıyor, her zaman izinde olacağımızın bilmesini istiyoruz.

Ülkemizin aydınlık geleceğine olan inancımız bugün çok daha büyük. Yaşadığımız zamanın gereği olan uygar düşüncelerin peşinde olmalıyız. Yurtta barış dünyada barış ilkesini kendi toplumumuzda olduğu kadar bütün insanlığa da yararlı olacak biçimde uygulamaya çalışmaktan ayrılmamalıyız. Ne mutlu bize ki Atatürk'ün devrimlerinin çocuklarıyız.

İnsanlığın sağladığı uygarlık birikimi Atatürk düşüncesi ile bütünüyle örtüşür. Bu kitapta aktarmaya çalıştığım insanlığın başından günümüze sağladığı uygarlık birikimine ilişkin düşüncelerimi, özellikle genç neslin özenle algılayıp, anlayıp irdelemesini diliyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	15
I. KISIM İNSAN ve YAŞAM.....	29
1. <i>Biyolojik Bir Varlık Olarak İnsan</i>	34
2. <i>İnsanlık Açısından Dünya Nasıl Değişiyor?</i>	41
3. <i>İnsana Özgü Anne Sevgisi ve Çocuk</i>	51
4. <i>Yalnızlık Duygusu ve İnsan</i>	60
5. <i>Benlik ve Bencillik</i>	71
6. <i>Örnek Büyük Sanatçı Dahi: Leonardo da Vinci</i>	80
7. <i>Yaşamda Anadilin Önemi</i>	91
8. <i>Günümüzde Aydın Olmak</i>	100
II. KISIM BİLİM ve TEKNOLOJİ.....	113
1. <i>Bilimsel Düşünce ve Yöntem</i>	117
2. <i>Bilimin Temel Taşları</i>	126
3. <i>Evreni Kavrayışımız Nasıl Değişti?</i>	139
4. <i>Çevre ve Ekoloji</i>	151
5. <i>Biyolojik Çeşitlenme</i>	161
6. <i>Evrin Kuramı ve Charles Darwin</i>	168
7. <i>Evren</i>	179
8. <i>Bilişim Teknolojisinin Uzantısı Yapay Zekâ</i>	186
III. KISIM DÜŞÜNCE ve FELSEFE	197
1. <i>Antik Düşünürler</i>	201
2. <i>Aydınlanma Sonrasındaki İki Yüzyıl</i>	217
3. <i>Uygarlığımız Nereye Gidiyor?</i>	232
4. <i>Algıları Değiştiren Kültürel Gelişmeler</i>	241
5. <i>Erdemler ve Etik</i>	251

6. <i>Mutluluk Duygusu ve Düşüncesi</i>	260
7. <i>Russell'a Göre Mutlu Olma Sanatı</i>	270
8. <i>Çağdaş Gelişmelerin Yansımaları</i>	276
Bitirirken: Yeni Bir Evreye Geçişin Eşiğinde	288
Yararlanılan Kaynaklar	299

ÖNSÖZ

İnsanla, yaşamla, doğayla, dünyayla, evrenle, bilimle, teknolojiyle, sanat, kültür ve uygarlıkla, düşün ve felsefeyle ilgili bu kitap insanlık üzerine düşüncelerimi içeriyor. Böylesi geniş bir konuda başlangıçtan bu yana nasıl bir yol izlendiğini ve çağımızda ulaşılan en son durumu belli bir düzen ve görüş içinde derleyerek, anlamlı görülebilecek bir bağlamda açıklamaya çalışıyorum. Çok hızlı gelişen ve değişen, akılları karıştıran bir teknolojik dönemde yaşandığından, ne olup bittiğini irdeleyip yorumlamak kadar, çok yakın geleceğin insanlığa ne getireceğini kestirmek de çok güç. Her türlü yoruma ve kurguya çok açık. Bu yüzden çok geniş bir ufuk açısı ile irdeleyerek ve kendimizi kısıtlamadan özenli düşünebilmek zorundayız. Bu kitap hiçbir sav ileri sürmeden kendi içinde tutarlı bir bağlamda insancıl bir yaklaşımla akla gelebilecekleri derleyip toparlama çabası.

Anlatımda olabildiğince insan sıcaklığını elden bırakmamaya çalıştım. Karşılaşılan sorunlara iyi sonuç getirecek çözümlere insanı önceleyen tutumlarla ulaşılabileceğine inanıyorum. Kuşkusuz ki, bu kitap içeriğinde insan ve insanlıkla ilgili olarak yer verdiğim düşün-

celer tamamen bir kişiye özgü değil. Bu kitapta yazdıklarım, bütün okuduklarımdan aklımda iz eden ya da sosyal medya ortamlarında karşılaşp üzerinde düşündüğüm ve yaşamımda uygulamaya çalıştığım önemli bilgileri derlemeye çalışmak. Kendi anlayışıma göre dile getirmeye ve tutarlı bir kapsam ve bağlamda aktarmaya çalıştığım konularda değinilenlerin okuyucu tarafından anlamlı bulunmasını diliyorum. Umarım okuduklarınızı tutarlı ve düşüncelerinize yakın bulursunuz. Ben, aktardığım görüşleri olumlamaya çalışmadan ve en iyisini yapma çabası içinde olmadan, ama rahat okunabilecek biçimde yazmaya çalıştım. Bu kitapta örnek olarak ele alınıp kendinden söz edilen bazı insanlar için olumsuz yorumlar da yapıldığı olmuştur. Ancak özellikle insanların olumlu yönleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Çünkü insanlığa katkılar getiren özellikleri bu yönleridir. Kanımca iyi ve güzel olanı örnek almak çok daha akıllıcadır. Yaşamda her zaman daha iyiyi, daha doğruyu ve daha güzeli aramaktan başka geçerli bir amacımız olmamalı diye düşünüyorum.

Yazdıklarımın çok rahat okunmasını gözettim. Bu yüzden yazdıklarımın anlaşılmasını kolaylaştıracak biçimde, anlatımı birçok kez gözden geçirdim, içindekileri bütünlük sağlayacak biçimde düzenlemeye ve geliştirmeye çalıştım. Ele aldığım ana konu genelde insanın kendini anlama sürecini aktarmak olduğu için, her bir bölümde ele alınan alt konuların birbirini bütünlümesine ve anlatım sırasının uygun olmasına özen gösterdim. Olabildiği kadarıyla, yazdıklarımın yeterince bir anlam yükü taşıdığını umuyorum.

İnsan yaşamının çok güzel, üstün nitelikli karmaşıklığını kavrayabilmemiz için gerekli bilgileri derleyip sunmaya çalışırken, itiraf etmeliyim ki, bir insan olarak bunun bir parçası olmanın hem hoşnutluğunu hem de keyfini duydum. Ayrımına vardıklarım, benim için gereksinimini duyduğum bir yaşam bilgisi gibiydi. Şimdi de bunları olabildiğince düzenli biçimde aktarmaya çalışıyorum.

Yaşlı dünyaya göre insanın geçmişi çok kısa, neredeyse daha dün gibi. Buna karşın yeni bir binyıla girmiş olmanın coşkusunu duyuyoruz. Yirmibirinci yüzyıldan yıllar akarken, geçen binyılın son

yüzyılında olanların bize hangi büyük öğretileri olduğunu da kavramaya çalışıyoruz. Geçen yüzyıl insanlık tarihi açısından hem büyük acıların hem büyük sarsılışların hem köklü değişim ve uyanışların hem de uzaya çıkararak insanın sınırlarını aştığı teknolojik devrimlerin ardı ardına yaşandığı bir çağ oldu. Yüzyılın ilk yarısında milyonlarca insanı öldüren salgın hastalıkları, iki büyük savaşı, bloklar arası soğuk savaşı, komünizmin yükseliş ve çöküşünü, yeniden çizilen haritaları, ırkçı kavgaları gördük. Yüzyılın ikinci yarısı göreceli olarak daha sakindi. Ancak, insan Ay'a adımını atmış, bilim ve teknolojiye baş döndürücü ilerlemeler sağlanmış ve insanın yücelişi yeni bir evreye girmişti.

Bu kitap, insana özgü içeriği ile birçok gelişmeye ve soruna değinmeye çalışıyor. Yanıtlar bulmaktan çok sorgulamaya, Sokrates'ten çağrışımla aklımıza takılan pek çok soruyu yüksek sesle sormaya yol açacak bir içeriğe sahip. Kitabın bütünü çeşitli konu başlıklarını değişik bakış açıları ile irdeleyen, sorgulayan, farklı boyutlarını belirleyen ve açığa çıkartmaya çalışan bir düşünce ve yorumlar demeti olarak görülebilir. Konuların derinliğine incelenmesi ya da iyice kapsayıcı olması amaçlanmamakta. Ancak, kültürel ilgi ufku geniş aydın okuyuculara hoşça anlar geçirtip, okudukları üzerinde düşünme fırsatı vereceğine inanıyorum.

İnsan yaşamı birçok açıdan çok zengin bir içeriğe sahip. Zihinsel yönü çok gelişmiş bir biyolojik canlı olarak insan, çevresini kendine göre ayarlayan ve uyarlayan bir varlık. Erginliğe ulaşması yaşam süresiyle orantılandığında diğer canlılara göre çok uzun zaman aldığından annesinin özenli ilgisini ve zahmetli bakımını gerektirir. İçinde yer aldığı toplumsal ortama uyum göstermesi de zorunludur. Uygarlığın birikiminden, değişim ve gelişiminden yaşamı boyunca etkilenir. Toplum içinde hem birlikte olduğu öteki insanlarla iyi geçinmeli hem de gerektiğinde bireysel yalnızlığını yaşayabilmelidir. Genellikle benlik ve bencillikleri karakterini oluşturan özellikleri ortaya çıkartır.

Çağımızın aydını, her şeyden önce bilimin anlamını ve bilimsel düşüncenin niteliğini çok sağlam biçimde kavramış olmalıdır. Bilimi yalnızca bir bilgi yığını olarak görmek kadar yanlış bir anlayış olamaz. Bilim her şeyden önce bir akıl yürütme yöntemidir. Uygar dünyanın doğru yorumlanması, ancak bilimsel yöntemin iyi anlaşılmasına bağlıdır. Bilimin elde ettiği bulguları açıklayış biçimi ve edinilen bilgilerin ışığında doğa ve evreni kavrayışımızın gelişmesiyle ilerleme sağlanabiliyor. İnsanın zihinsel gelişimini bilimsel çalışmalara gösterilen duyarlılık artırabiliyor. Bilimin eğitsel değeri çok yüksek. Hazır işlenmiş olgusal bilginin ezberlenmesinden daha çok, temel kavram ve ilkelere önem verme, bulma, doğrulama ve değerlendirme gibi düşünme süreçlerinin ön plana çıkartılması önemli. Yoksa donuk bilgiye takılıp kalarak olup bitenin anlaşılması konusunda bir adım bile ileriye gidilemez. Günümüzde, toplumsal yaşamımızın hemen her kesiminde egemen olmaya yüz tutmuş olumsuzluklar ile karşılaşılıyor. Eğitimin hemen hemen her düzeyinde merak ve sorgulamaya yer veren, gözden geçirme ve irdelemeye açık, olguları anlamaya yönelik akılcı yaklaşımlar benimseniyor. Artık bilimsel dünya görüşünü özümsememiş eğilim ve eğitime yer kalmamış durumda.

Bilim kadar felsefe de insan algısının gelişmesi açısından önemli. Felsefe, genellikle kurgusal nitelikte sorumluluk duyulmadan yürütülecek bir düşünme biçimi değil. Bu, günümüzdeki çağdaş felsefe için doğru olduğu gibi, bilim felsefesi için de doğru. Bilim felsefesi, konu ve amacına uygun olarak, özü bakımından eleştirel ve çözümsel bir düşünme çabasına dayanır. Kurgusal niteliğin felsefe ve bilimde bir yeri olmadığı söylenemez ancak ne bilim ne de aslında felsefe salt kurgusal düzeyde kolay ilerleyemez. Bu, geçmiş çağlarda yaşanan birçok örnekte açıkça görülmüştür. Bilim, nasıl ki gözlem ve deneye dayanıyorsa, felsefe de ister istemez, mantıksal çözümleme yöntemini insanlı boyutlarda kullanmak zorundadır.

Söz konusu insan olunca, iyi ya da kötü bir biçimde değinilmeyecek hiçbir konu yoktur. Böyle olunca, birçok ayrıntıda yanılığa dü-

şülmesi ya da çelişkili görünen görüşler ileri sürülmesi çok olası. İnsandan söz ederken hataya ya da yanılığa düşmemek için çok özen göstermek gerekiyor. Sık sık ve toptan bir yanılışın içine düşmemek, yaşam anlayışımız içinde en çok titizlendiğimiz bir ilke olmalı. Bu kitabı yazarken böyle bir ilkeyi hep göz önünde bulundurmaya çalıştım. Yazdıklarında, insanın ona en çok yakışan yönlerinden söz etmeye uğraştım. Olumsuzluklarından söz etmekten kaçındım. Çünkü insanlığı ileri götüren değerlerin, insanın iyi ve olumlu yanlarıyla ilgili olduğuna inanıyorum.

Kitabı tamamladığımı düşündüğüm andan itibaren pek çok yakın dostumdan ve arkadaşımın görüşlerini almaya çalıştım. Metnin gelişimine büyük katkı yapan çok güzel önerileri oldu. Bu boyuttaki bir metni bilgisayar ekranından okumak için ayırdıkları zaman için bile onlara ne kadar teşekkür etsem azdır. Metnin anlaşılabilirliği ve içeriğinin tutarlılığı açısından çok değerli önerilerinden ve yorumlarından faydalandım. Anlaşılır olmasını güçleştiren kısımlarını ortaya çıkarmak konusunda sonsuz bir sabırla bana yardım etmeye çalıştılar. Görüşlerini çok nazık bir biçimde aktarmalarındaki inceliklerini unutamam. Önerilerine uyararak, elimden geldiğince kullanılan dilin yalın, açık ve akıcı olmasına çalıştım.

Kitabın yazımı bittiğinde ilk gözden geçirmeyi yaparak anlatımın düzeltilmesinde bana yardımcı olan sevgili eşim Gülsün Gürün Töreci'ye öncelikle teşekkür ederim. Gönülden teşekkür borçlu olduğum çok sevgili yakın dost arkadaşlarım soyadlarına göre sırayla: Aydemir Bozkaya, Abidin Lütfü Demir, Necdet Ersoy, Ahmet İnam, Zeynel Kıran, Mehmet Tevfik Orbey, Oktay Solak, Aysel Töreci Sarıbatır. Hepsine en içten sevgilerimi sunuyorum. Ayrıca özellikle Ayşe Eziler Kıran'a yaptığı çok titiz okuma için çok teşekkür ediyorum. Anlatım düzeltmelerindeki özeni nedeniyle de Behçet Sarıbatır'a gönül borcum çok büyük. Bu kadar çabadan sonra gözden kaçan yanlıklar için de hoşgörünüze sığınıyorum.

Ankara Ekim 2023

Ersin TÖRECİ

GİRİŞ

İnsan acı tatlı bütün serüvenini yeryüzünde, Dünya'da yaşar. Yaşam, yeryüzünü oluşturan doğadaki her şeyin birbiriyle karşılıklı etkileşimi ve alışverişi ile gerçekleşiyor. Canlılık böylesi bir etkileşimin sürmesiyle ayakta kalabiliyor. Özellikle canlı varlıkların metabolizması bir yandan besinleri canlı dokulara dönüştürürken, öte yandan öldüklerinde dokuları da cansız maddelere dönüştürüyor.

Canlı varlıklarda bu doğal sürecin dışında duyuları oluşturan sinir sistemleri var. Duyular, ortamın algılanmasını sağlayan çok yetkin yansıtma araçları. Çevremizi algılamamızı sağlıyorlar. Ayrıca, özellikle insanlarda bir de akıl ve zekâyı oluşturan, öğrenebilme ve düşünebilmeyi sağlayan beyin işlevleri söz konusu. Vicdanımızı beyinle birlikte oluşturan ve bedenin bir anlamda motoru sayılan kalbimiz, yüreğimiz var.

Yeryüzünde milyonlarca yıl süren evrimsel süreç sonunda doğada bugünkü duruma ulaşan gelişme ve değişim hep sürüp gidecek. Aynı biçimde, olup biteni anlayabilecek, anlamlandırabilecek tek canlı olan insan, fiziksel güçlüklerle karşın usunu kullanabilme becerisiyle çevresini kendine uydurarak gelişimini sürdürecektir.

İnsana gelinceye kadar Dünya üzerinde yaşananlar, tek hücrelilerden bugünkü gelişmiş organizmalara ve insana dönüşümün nasıl sağlandığı ancak son zamanlarda yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda giderek daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır. Darwin'in bilimsel olgulara ve kanıtlara dayalı kuramının, canlıların evriminin anlaşılmasına çok önemli katkıları olmuştur. Bugün biliniyor ki, insan ile hayvan arasında sanıldığı kadar büyük bir doğal uçurum yok; hayvan ve insanın kalıtsal özellikleri arasındaki ayırım sanıldığından çok daha az.

Evrim kuramını, maymundan insana geçilmiş bir halka gibi kavramak çok dar bir bakıştır ve anlayış olarak yanlıştır. Doğadaki gelişme ve değişim, milyonlarca yıla yayılmış çok uzun bir evrimsel zincirin sonucunda ortaya çıkmıştır. Birçok canlı türü içinde yer alan insana da milyonlarca yılda ortaya çıkan dönüşümlerin sonucunda ulaşılmıştır.

Antropoloji alanındaki son bulgular, günümüzden yaklaşık 400 milyon yıl önce Dünya üzerinde yalnızca deniz hayvanlarının yaşadığını, 300 milyon yıl önce kara bitkilerinin belirlediğini, 150 milyon yıl önce dinazorlarla sürüngenlerin görüldüğünü, yine yaklaşık 60 milyon yıl önce de maymun ve insana evrilmesi olası primatların çoğaldığını ortaya koymuştur. İnsan doğanın ürünüdür ve toplumsal yaşamı da bilimsel gelişimi getirmiştir. Çok uzun bir zamana yayılmış bir evrimsel süreç söz konusudur.

İnsanın hayvanlardan farkı, uzun bir evrimin sonunda alet yapar duruma gelmiş olması ve ancak toplumsal bir varlık olarak yaşamını sürdürebilmesidir. Toplum olmadan, toplumun içinde yaşamadan insan yavrusu, ergin olmadan geldiği Dünya'da erişkinliğe ulaşamaz. Başka insanlardan, özellikle de annesinden yardım görmesi ve yaşamı her boyutuyla öğrenmesi gerekmektedir. Gelişimini fiziksel ve zihinsel olarak tamamlayabilmesi için de uzunca bir süre toplumunun doğrudan katkısını alması gerekir.

İnsanın doğuştan gelen zayıflığının, bir açıdan da onun en büyük gücü olduğu yorumları yapılmakta ve yaygın olarak paylaşılmakta-

dır. Çevresindeki diğer insanlarla iletişimi ve etkileşimi, insanlığın sağladığı birikimi ve kolaylıkları hazır bulmasını sağlamaktadır. Bir bakıma, ergin olmadan dünyaya gelmiş olmak üstünlük getirici bir duruma dönüşmüştür. Özellikle fiziksel güçsüzlüğünün nedeni olan iyice gelişmeden erken sayılabilecek doğumu ve sonraki yaşam sürecinde beyin yeteneklerinin zorlanması, zihinsel özelliklerinin gelişmesini sağlamıştır. İnsanın insanlığını, iyice erginleşmeden doğuşuna borçlu olduğu düşüncesi giderek yaygınlaşmaktadır.

İnsan türünü, öteki canlı türlerinden ayıran en baskın özelliği olan çevresini değiştirip kendine uygun duruma getirme yeteneği nereden gelmektedir? Buna verilecek en kısa yanıt insanın merakıdır. İnsanın merak duygusu o kadar güçlüdür ki, onu çevresine ilgi duymaya, incelemeye, olup biteni anlamaya itmiştir. Bu, daha çocukluktaki oyun severliğiyle ortaya çıkar ve engellenmediği sürece de sürüp gider. Bastırılmaması gereken soyutlama yapabilme yetisiyle de algısı ve kavrayışı gelişir.

İnsanlar kendi aralarında iş birliğini geliştirme becerisini de baştan beri göstermiştir. Toplumsallık, bir başka deyişle iş birliği konuşmayı gerekli kılmıştır. Bu yüzden, önceleri çeşitli biçimlerde ses çıkararak istediğini anlatmaya çalışması yani iletişim çabası, binlerce yıl sonra gelişmiş pek çok dile dönüşmüştür. Bugünkü güçlü iletişim, dil sayesinde, insan duygu ve düşüncelerini her açıdan neredeyse en ince ayrıma kadar ifade edebilecek bir düzeye çıkartmıştır.

İnsanın özellikleri ile ilgili olarak üzerinde durulması gerekli bir başka önemli nitelik, doğayla hiçbir ilgisi olmayan ancak, yine toplumsallığının ortaya çıkardığı insani erdemler ve değer ölçüleriyle, töresel gelenekler ve etik gibi insan aklını bir başka açıdan zorlayan kavramlardır. Dini inançlar da bu kapsamda düşünülebilir. İnsan iletişim sağlamak, isteklerini belirtmek, bilgi ve düşüncesini aktarmak için dilini kullanır. Doğuştan gelen konuşma yeteneği başka hiçbir canlıda yoktur. Hayvanlar, içgüdüsel olarak bazı sesler çıkarıp uygun davranışlar sergileyerek, kendi aralarında bir biçimde anla-

şıyorlarmış gibi görülseler de bu çok ilkel dar bir iletişimdir. Oysa ki insan, diliyle iletişimini olağanüstü boyutlara çıkarmıştır. Etkileşimli bakış açısıyla, insan soyutlama yapar; okur, bilgilenir, inceler, öğrenir, algılar, anlar, kavrar, sorgular, düşünür, irdeler, yorumlar, kurgular, gözden geçirir, dener, gözlemler, açıklar, formüle eder, anlatır, anlamlandırır ve betimler.

Ayrıca insan, sanat ve müzik gibi başka yollarla da iletişim kurmanın yollarını bulmuştur. Bunlar da insanı toplum içinde konumlandırır. Toplumsallık, insan olmanın en büyük göstergelerinden biridir.

İnsanı, bir anlamda, yaptığı iş yaratmıştır. İş birliğinin, karşılıklı destek vermenin ve yapılan işlerin gelişmesi, ortaklaşa yapılan etkinlikleri arttırmıştır. Ortaklaşa yapılan etkinliklerin her bireye sağladığı yararın bilincine varma, toplum bireyelerinin birbirine yakınlaşmasına neden olmuştur. Görüldüğü gibi, insanın ne özü ne aklı ne de zekâsı yalnızca doğal ve biyolojik etkenlerle açıklanamaz. Öte yandan, insanın aklına ve zekâsına, oluşturduğu bilince bakılarak toplumsal yönleri kavranabilir. Denebilir ki, insan toplulukları olmasaydı, insan aklı ve zekâsı, bu kadar gelişemezdi.

İnsan bilincinin toplumsallığa bağlı olduğu düşünülüyor. İnsanın bilinci, toplumsal ilişkilerden, toplumsal yaşam ve davranışlardan soyutlanamaz. Günümüz insanı, bütün insanlık birikiminin ve gelişiminin ürünüdür; insan, yüzbinlerce yıllık insan soyunun deney ve bilgi birikimine sahiptir.

İnsanın soydan gelen içsel davranışlarının yerini erginleştikçe zekâsı, deneyimleri ve sezgisel davranışları almaya başlar. İnsan dünyaya bütün algılarıyla açılmış tek canlıdır. İnsani erdem ve değerleriyle etik anlayışı, sözcükler ve kavramlarla iletişime dönüştükçe daha çok ortaya çıkan toplumsal yararlar evrenselleşmektedir. İlk konuşanın, ilk düşünen olduğu varsayılmaktadır. İnsanda düşünme yetisinin bundan çok daha sonra geliştiği sanılıyor. Dil ve düşünce birbirlerini karşılıklı etkileyerek diyalektik düşünceye zemin hazır-

lamıştır. Karşıtlıklar, çözümlmeyi daha sağlıklı yapabilmeyi, daha gerçekçi çözümlere yani senteze ulaşmayı getirmiştir. Düşünmek, tüm insanlar için çok önemlidir.

İnsanın en önemli eylemlerinden ikisi, ergin olmak üzere yetiştirilebilmesi için öğrenmesi ve öğretebilmesi, kısaca eğitilebilmesi ve eğitebilmesi ve geleceği tasarlamaya çalışmasıdır. Bunların uzantısı olarak, insanın bilimsel çalışmalar yapma ve teknoloji geliştirme yetenekleri de çok gelişmiştir. Bilimsel çalışmalar olmasaydı bugünkü uygarlık düzeyine ulaşamaz, evreni ve doğayı bugünkü kadar iyi anlayamazdık. Bilimsel çalışmalar hep sürmekte, her geçen gün ulaşılan yeni bulgular kavrayışımızı geliştirmektedir.

İnsan, yetersizliklerini zekâsı ile gidermeye çalışırken, teknoloji ile de güçleniyor. Artık kendisinin yapmak zorunda olduğu pek çok işi, teknolojinin kendisine sunduklarıyla kolayca yapabilmekte, teknoloji kullanarak dünyayı değiştirmektedir. Teknoloji, insan zekâsının ortaya çıkarttığı bir olgudur. İnsan teknolojinin sağladığı olanakları kullanarak gereksiz iş yükünden kurtulmakta, aklını kullanmaya daha çok zaman ayırabilmektedir. Basit bir örnek: bugün mektup yazma, postaya verme zahmetlerine katlanmıyor, iletişimimizi oturduğumuz yerden sesli ya da görüntülü yapabiliyoruz. Üstelik, yapay zekâ uygulamalarıyla düşünce gücü de neredeyse bir makinaya aktarılacak düzeye ulaşmış durumda.

Uygarlaşan toplumlar, kurallara, kurumlara, etik ilkelere dayanarak çağdaş düzenlerini kurup geliştiriyorlar. Bilimin son üç yüz yıldaki çok hızlı gelişmesi insan uygarlık tarihinin en önemli olayı olarak görülmekte. Bilimin bu denli hızlı gelişmesi, teknolojiye olağanüstü gelişmelere yol açıyor. Teknolojik uygulamaların yayılması yaşam koşullarını değiştiriyor, dünya görüşümüzü etkiliyor ve düşüncemizi biçimlendiriyor. Geçmişin dokunulmaz sayılan pek çok geçersiz varsayım ve boş inançları bilimle birlikte insan aklının eleştirel değerlendirmeleri sonucu sarsılıp yıkılıyor. İnsanlar, yaygın biçimde bağımsızlaşıp özgürleşerek, aklını kullanabilen ve mantık yürütebilen bir düşünce disiplini kazanıyor. Gerek insan düşüncesinin

kazandığı yeni ve güçlü yaklaşımın, gerekse teknolojik uygulamaların toplumsal yaşama getirdiği değişiklikler, alışık olmadığımız yeni sorunları da gündeme getiriyor. Bu sorunların bazılarının hızlı değişime ayak uyduramamanın zorluklarından, bazılarının da bilimin yeterince anlaşılmasını olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Bilimin toplumları olumlu yönde etkileyebilmesi, her şeyden önce bilimsel düşünme biçiminin ve yönteminin geniş bir biçimde yayılmasına, yaygın kabul görmesine bağlıdır. Bu, temelde bir eğitim sorunu olarak görülmektedir. Eğitimin dini inançlardan bağımsız laik bir anlayış ile uygun yapılabilmesi gerekir. Her toplumun kültürüne bilimsel nitelik kazandırmak kolay olmamaktadır. Her düzeyde eğitimin başlıca amacı bu olmayınca, başarı kolay kazanılmamaktadır. Üstelik, değer yargıları da bu karmaşa arasında yitip gitme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bilimsel yöntem, etik değerler ve sanat yaklaşımları uyum içinde etkileşime girmediğinde, karşılaşılan sorunlara etkin çözümler bulunamamaktadır.

Elinizdeki kitap insanlığın sağladığı birikime ilişkin ulaşılan düzeyin temel bilgilerini aktarmakla ilgili. Bununla birlikte günümüzdeki bilimsel bilgi ve teknolojinin etkilerini geçmişten bu yana gelen yorumlarla birleştirmeye çalışıyor. Çağdaş bir insan olmanın özelliklerini derli toplu belirtme çabası. İnsanın yeryüzündeki yerini yeni bir bin yılın başında uzak ve yakın geçmişte yapılmış yorumlarla anlatabilmeye çalışmak.

Özellikle sona eren yüzyılın başında felsefi antropoloji çalışmalarına dayanılarak insana ilişkin ortaya çıkan gözlemlerle geniş ve çelişkili görüşler ileri sürülmüştür. Ancak son elli yıldaki teknolojik gelişmelerin günlük yaşama yansımalarıyla insanın toplumsal ilişkileri geçmişle karşılaştırma kabul etmeyecek biçimde değişmiş, daha geçerli düşüncelerin ileri sürülmesini olanaklı kılmıştır.

İnsanda bir varlık olarak gözlenen birçok özellik gerek biyolojik gerek davranışsal gerekse kültürel yönlerden ayrı ayrı ya da bütünlüklük biçimde incelenmiştir. Yapılan gözlemler sonucu varılan so-